

8. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. Отв. Ред. А.И. Пискунов. М., «Педагогика». – 1976. – С.145 – 146.
9. Сумцов Н.Ф. Два слова о самообразовании/ Н.Ф. Сумцов // Харьк. губерн. ведомости. – 1897. – 3 апреля.
10. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т. 2 / Под ред. Н.П. Кузина, М.Н. Скаткина, В.Н. Шацкой. – М.: Педагогика. – 1980. – 416 с.

УДК 371.14

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ

Холковська І.Л.

*Вінницький державний педагогічний університет
ім. М. Коцюбинського*

У статті розкривається сутність компетентнісного підходу у контексті підготовки майбутніх учителів до попередження та розв'язання конфліктів. Виокремлено компоненти та функції конфліктологічної готовності вчителя.

Ключові слова: конфлікт, компетентність, компетентнісний підхід, конфліктологічна готовність учителя.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ

Холковская И.Л.

В статье раскрывается сущность компетентностного подхода в контексте подготовки будущих учителей к предупреждению и решению конфликтов. Выделены компоненты и функции конфликтологической готовности учителя.

Ключевые слова: конфликт, компетентность, компетентностный подход, конфликтологическая готовность учителя.

COMPETENCE APPROACH TO CONFLICT MANAGEMENT TRAINING FOR EDUCATORS

Holkovska I.L.

The article reveals the essence of the competence-based approach in the context of preparing future teachers for the prevention and resolution of conflicts. Highlighted features and functions conflictological readiness teacher.

Keywords: conflict, competence, competence approach, willingness conflictological teacher.

Постановка проблеми. В умовах модернізації української системи освіти компетентнісний підхід розглядається як один з напрямів оновлення професійної підготовки фахівців. У світовій освітній практиці поняття компетентності є одним з центральних, тому що, по-перше, об'єднує у собі інтелектуальну та діяльну складові освіти; по-друге, у понятті компетентності закладено етапність отримання освіти з орієнтацією на сформований стандарт її результату; по-третє, ключова компетентність має інтегративну природу, оскільки містить ряд однорідних чи споріднених умінь та знань, що належать до широких спектрів культури і діяльності (інформаційної, правової тощо) [4]. Поняття компетентності має не тільки когнітивну і операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову. Воно включає результати навчання (знання і вміння), систему ціннісних орієнтацій, навички, професійно важливі особистісні якості.

Компетентнісний підхід – реальність нашого соціального життя, освітньої політики держави, процесу професійної підготовки майбутніх педагогів. В наш час тривають дослідження з виявлення так званих ключових компетенцій, їхньої номенклатури, змісту, функцій, ролі у життєдіяльності людини. У цьому контексті важливим є визначення змісту конфліктологічної компетентності у галузі професійної підготовки педагогів.

Аналіз попередніх публікацій. Компетентнісний підхід не є абсолютно новим в українському освітньому просторі. Орієнтація на засвоєння умінь, способів діяльності була одним з важливих аспектів

дослідницької діяльності таких вітчизняних учених, як О.П. Савченко, М.В. Гриньова та ін. Великий внесок у розробку компетентнісного підходу до підготовки педагогів зробили В.А. Бодров, Г.А. Бордовський, А.К. Маркова, Н.Ф. Радіонова, Н.Н. Суртаєва.

Мета нашої статті полягає у розкритті сутності компетентнісного підходу у контексті підготовки майбутніх учителів до попередження та розв'язання конфліктів.

Вклад основного матеріалу. Як зазначає А.М. Новиков, поняття «компетентність» щодо характеристики рівня професійної підготовки використовується відносно нещодавно [3]. В.Ю. Ключевський констатує, що загальновизнаного визначення поняття «компетентність» у вітчизняній науці ще не склалося [1]. Найбільш чітко, на наш погляд, зміст понять «компетентність» і «компетенція» окреслила А.К. Маркова [2]. Компетентність варто відрізнити від компетенції – певної сфери, кола питань, які людина уповноважена вирішувати. Для педагога важливим є усвідомлення не тільки меж своєї компетенції, але й ступінь власної компетентності у вирішенні тих чи інших питань. А.К. Маркова відмічає, що компетентність конкретної людини вужча від професіоналізму, який є сукупністю особистісних характеристик, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків.

Г.С. Сухобська компетентність визначає як систему знань і умінь педагога, що виявляється у вирішенні професійно-педагогічних завдань, які виникають у практиці [1]. Близьким є судження В.С. Безрукової, яка під компетентністю розуміє «володіння знаннями і вміннями, що дозволяє висловлювати професійно грамотні судження, оцінки, точки зору» [1]. О.О. Царькова компетентність розглядає як якісно інтегровану характеристику особистості, що визначає ступінь володіння нею сукупністю професійних і соціально-значущих якостей, які набуваються у процесі освіти і слугують ефективним механізмом реалізації індивідуальних ціннісних потреб [7].

З точки зору В.А. Адольфа, професійна педагогічна компетентність учителя є узагальненим особистісним утворенням, яке відповідає високому рівню теоретико-методологічної, психолого-педагогічної, методичної та практичної підготовки. Професійна компетентність педагога є засобом, що забезпечує свідоме ставлення до вирішення професійних завдань, і водночас є критерієм становлення учителя-професіонала

[1]. Учений виокремлює компоненти структурно-рівневої моделі професійної компетентності вчителя, яка містить мотиваційний, цілепокладальний та змістово-операційний компоненти. Автор відмічає, що учитель-професіонал володіє високорозвиненими вміннями педагогічної взаємодії, які дають йому можливість адекватно оцінювати педагогічну ситуацію, встановлювати контакт з класом і окремими учнями, правильно розуміти школяра, переконливо дискутувати, вести діалог, критикувати чи радити щось учням у складних ситуаціях, володіти мовленням, образним словом, голосом, інтонацією, створювати нормальну ділову обстановку в процесі спілкування, встановлювати та підтримувати довірчі відносини, здійснювати доцільну самопрезентацію, користуватися вербальними і невербальними засобами спілкування з метою регуляції психологічного мікроклімату в колективі, корекції емоційного стану окремих учнів. Ми вважаємо, що низка якостей особистості вчителя (вміння взаємодіяти, вести діалог, регулювати свій емоційний та психологічний стан), в межах професійної компетентності будуть сприяти зниженню рівня конфліктності суб'єктів навчально-виховного процесу, але цього недостатньо для формування конфліктологічної компетентності.

А.К. Маркова виокремлює такі види професійної компетентності: спеціальна – володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; соціальна – володіння змістом, вміннями групової, кооперативної діяльності, навичками співпраці, а також прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати власної праці; особистісна – володіння прийомами особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості; індивідуальна – володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності у галузі професії, готовність до професійного зростання. Названі компетентності за змістом характеризують зрілість людини у професійній діяльності, у професійному спілкуванні, у становленні професіонала [2].

Вимоги сучасного суспільства є такими, що фахівець повинен володіти не тільки системою знань, умінь і навичок, але й вміти реалізувати особистісний потенціал на достатньо високому рівні, тобто мати навички роботи у стресових ситуаціях, в умовах особистісного

та ділового пресингу, вмiти попереджати та вирішувати конфлікти у навчально-виховному процесі, легко адаптуватися до обставин спілкування, що постійно змінюються, бути активним, ініціативним, здатним до подальшого розвитку, самовдосконалення. Вміння конструктивно врегулювання конфліктних ситуацій набуває в наш час великого значення, оскільки педагогічна реальність суттєво випереджає розробку законодавчих актів, що прямо чи опосередковано впливають на регламентацію нових соціальних відносин. У нестандартних, не передбачених ситуаціях необхідним є адекватне сприйняття конфліктів, творче ставлення до них, а також володіння новими механізмами їх врегулювання.

Одним з критеріїв професійної компетентності педагога сьогодні є вміння створювати умови для набуття учнями досвіду конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях, що сприяє гармонізації інтелектуального, особистісного розвитку і активній соціалізації особистості дитини. Тому вимогою сучасної соціокультурної ситуації є високий рівень розвитку у вчителів конфліктологічної компетентності, яка є невід'ємною складовою професійно-педагогічної готовності.

Більш усталеним у психолого-педагогічній літературі є термін конфліктна компетентність, який вперше був обґрунтований у школі культурно-історичної психології Л.С. Виготського, отримав подальше висвітлення у працях А.П. Егідеса, І.А. Колеснікової, Л.А. Петровської, І.І. Риданової, Б.І. Хасана та інших. Науковці відзначають, що ядро освітнього процесу – набуття навченості – з неминучістю супроводжується конфліктною ситуацією, у якій конфліктна компетентність педагога втілюється у виборі адекватної освітнім цілям стратегії, що і визначає ступінь ефективності освітнього та виховного процесів щодо особистісного розвитку як самого вчителя, так і його учнів. І.А. Колесникова визначає її як інтегральну професійно-особистісну характеристику, як готовність і здатність виконувати педагогічні функції у відповідності з прийнятими у соціумі в конкретно-історичний момент нормами. Стандартами і вимогами, Вона розглядає її як динамічне структурно-рівневе утворення, що відображає єдність змістового, діяльнісного та особистісного компонентів.

Б.І. Хасан звертає увагу на необхідність формування при підготовці майбутніх педагогів їх конфліктної компетентності, яку він розглядає як

вміння стримувати протиріччя у продуктивній конфліктній формі, що сприяє їх вирішенню [6]. Своє визначення конфліктної компетентності він формулює з тези про те, що протиріччя лежать в основі розвитку, тому для повноцінного становлення особистості необхідно спеціально створювати і стримувати протиріччя як можна довше.

Поряд з поняттям «конфліктна компетентність» використовується поняття «конфліктологічна культура». На наш погляд, це нерівнозначні поняття, оскільки конфліктна компетентність (виходячи з досліджень авторів) більшою мірою орієнтована на результативність освітнього процесу. Конфліктологічна культура розглядається у контексті загальнолюдської культури: сприяє взаєморозумінню, толерантному, терплячому ставленню до точки зору Іншого, що позитивно впливає на можливість попередження конфліктів і побудову конструктивних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях; є складовою етичного і естетичного змісту педагогічної діяльності, має визначальний вплив на її форми. Ми вважаємо, що педагог повинен володіти системою конфліктологічних знань, вміння не тільки надавати протиріччям продуктивної конфліктної форми, але й попереджати небажані конфлікти, що руйнують особистість, зашкоджуючи повноцінній роботі (навчання), психічному і фізичному здоров'ю. Необхідно зауважити, що формування конфліктологічної компетентності не обмежується набуттям навичок, а й передбачає створення певних світоглядних та ціннісних установок.

Узагальнення вищесказаного дозволяє визначити конфліктологічну компетентність як інтегративну якість особистості педагога, яка містить систему знань про конфлікт, способи взаємодії і стратегії поведінки у конфлікті, а також способи вирішення конфлікту; вміння і навички взаємодії у конфлікті на засадах діалогу, співпраці, взаємодії; здатність до реалізації діалогових моделей взаємодії для конструктивного розв'язання конфлікту на основі співпраці; ціннісні та світоглядні установки, що спрямовані на гармонізацію відносин, співпрацю, діалог, толерантність, терпляче ставлення до іншої точки зору, творчість і самовдосконалення. Комплекс вказаних ознак характеризує готовність педагога до попередження та вирішення конфліктів в освітньому середовищі.

Конфліктологічна компетентність відображає єдність мотиваційного, ціннісно-світоглядного, змістово-діяльнісного та рефлексивного

компонентів. Мотиваційний компонент конфліктологічної компетентності педагога представлений системою його потреб, намірів, життєвих виборів, домагань, спрямованих на гармонізацію відносин, співпрацю, діалогічну взаємодію.

Ціннісно-світоглядний компонент конфліктологічної компетентності педагога включає світоглядні установки, цінності, особистісні сенси, зміст яких орієнтований на гуманістичні цінності дитини, учителя. Змістово-діяльнісний компонент містить методологічні, філософські, психологічні, педагогічні та культурологічні знання про конфлікт, стратегії поведінки і способи розв'язання конфлікту, а також вміння і навички діалогічної взаємодії у конфлікті. Рефлексивний компонент включає здатність до самоаналізу, самооцінки рівня власної конфліктологічної готовності, реалізації ціннісних орієнтирів, здійснення самовдосконалення, розвитку творчих здібностей у контексті пошуку конструктивних шляхів вирішення конфліктів на основі співпраці.

Сформованість конфліктологічної компетентності педагога виявляється перш за все у реалізації його функцій: діагностична полягає у здатності вчасно помітити проблеми, що виникли у спілкуванні, об'єктивно оцінити обстановку і спланувати дії щодо вирішення конфлікту, обрати конструктивну стратегію поведінки у конфлікті; інтегративно-стабілізуюча функція передбачає інтеграцію всіх сил і можливостей для стабілізації відносин між суб'єктами освітнього процесу, зниження рівня емоційної і психологічної напруги, консолідацію всіх сил задля співпраці та діалогу; ціннісна функція орієнтована на засвоєння учнями та іншими суб'єктами навчально-виховного процесу гуманістичного досвіду діалогічної взаємодії у конфлікті, конструктивних стратегій поведінки, учитель за цих умов виступає еталоном конфліктологічної культури; рефлексивна функція складається зі здійснення самовивчення, самовиявлення причин власних педагогічних прорахунків у вирішенні конфліктів, роботи з коригування ціннісних, світоглядних установок шляхом творчого осмислення професійного досвіду, самоосвітньої діяльності; профілактична функція передбачає проведення профілактичних мір щодо попередження конфліктів між суб'єктами освітнього середовища, використання методів та прийомів зниження рівня конфліктності, тривожності, агресивності.

Висновки. Інтегративним показником сформованості конфліктологічної компетентності є ступінь усвідомленості використання діалогічних моделей взаємодії в умовах конфлікту, вибір конструктивних стратегій поведінки в конфлікті і конструктивних способів розв'язання конфліктів на основі діалогу та співпраці. Подальшої розробки потребує теоретико-методична модель системи формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів, що відображає їх готовність до попередження та розв'язання конфліктів в освітньому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентностный подход в педагогическом образовании: Коллективная монография / Под ред. проф. В.А. Козырева и проф. Н.Ф. Радионовой. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. – 392 с.
2. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М., 1996. – 308 с.
3. Новиков А.М. Методология образования. – М.: «Эгвес», 2002. – 320 с.
4. Стратегії модернізації змісту вищої освіти: матеріали для розробки документів з оновлення загальної освіти. – К. : ТОВ «Світ книги», 2001. – 95 с.
5. Суртаева Н.Н., Иванова О.А. Педагогическая соционика и проблемы конфликтных взаимодействий. – СПб.: ИОВ РАО, 2002. – 136 с.
6. Хасан Б.И., Сергомолов П.А. Разрешение конфликтов и ведение переговоров: Учебно-методическое пособие. – М.: МИРОС, 2001. – 176 с.
7. Царькова Е.А. Компетентность в контексте модернизации профобразования // Профессиональное образование. – № 6. – 2004. – С. 5-6.